

Número 138
Juliol-Agost
2005

el butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

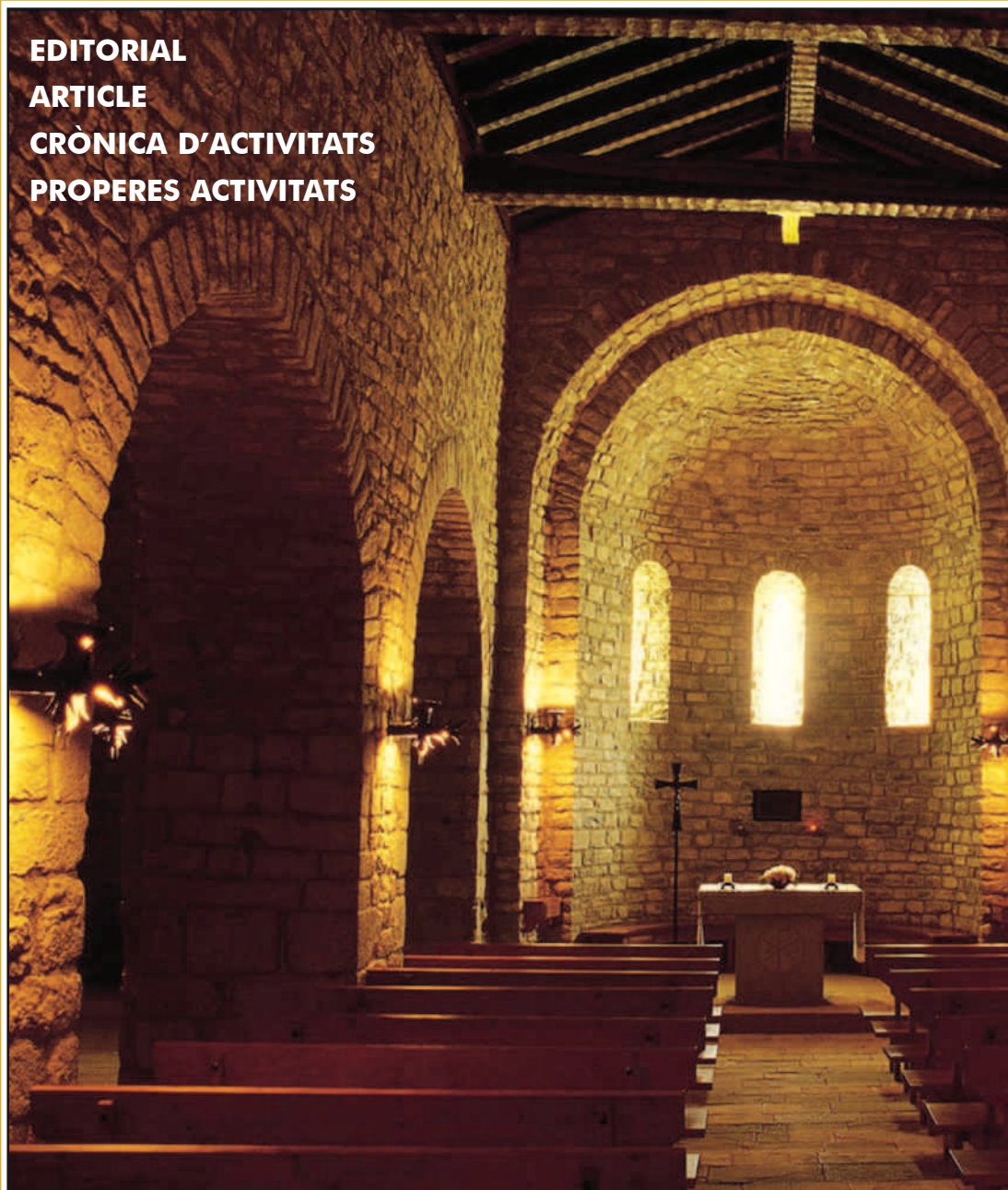


EDITORIAL

ARTICLE

CRÒNICA D'ACTIVITATS

PROPERES ACTIVITATS





el butlletí

Edició:

**AMICS DE L'ART ROMÀNIC
DEL BAGES**

Baixada de la Seu, 3

08240 Manresa

Telèfon 93 873 16 06

Correu-e: aarb@manresa.org

WEB: <http://www.manresa.org/aarb>

Coordinació

Laura Sardans

Disseny i composició

Anna Martí

Consell Assessor

Joan Badia Josep Llobet

Enric Castells Mercè Matas

Francesc Gasol Roser Parcerisas

Ester Llobet Jaume Rius

Correcció

Jesús Sagués

Impressió

Sarrió

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

450 exemplars



EDITORIAL

Un estiu més, inexorablement, llisca entre les pàgines del nostre calendari. Com una bufada, ens ha passat un nou curs i, amb l'estiu, com s'escau des de fa tants anys, els Amics de l'Art Romànic del Bages repetim l'experiència d'un viatge llunyà, tradicionalment l'única activitat estiuenca a banda de les "Visites a la Manresa Desconeguda" de la Festa Major de Manresa. Enguany, però, la Junta va prendre la difícil decisió de deixar d'organitzar, definitivament, aquestes visites, que des de feia uns anys veníem liderant. Molts creuran que, al capdavant, tampoc era una finalitat prioritària de l'Entitat. Tanmateix, es tractava d'una activitat que enriqueix culturalment una Festa Major, i permetia que un grup de bons amics compartissin, durant uns dies, una activitat il·lusionant. Com moltes de les coses que comencen amb l'altruïsm humà, finalment són les persones les que en determinen la seva continuïtat. Han estat anys molt positius, i les col·laboracions rebudes han superat, amb escreix, la pretensió original. Ara, principalment pel mins suport que hem rebut des de l'administració, però també per l'esgotament d'una feina feta durant tants anys en un període de difícil disponibilitat horària, renunciem a seguir organitzant aquesta activitat. A tots els col·laboradors ens resta agrair-los, en nom de tota l'Entitat, la seva tasca i la seva voluntat de servei a les persones.

La Junta

L'estudi de les biblioteques de Manresa als segles XIII i XIV ens ha permès descobrir que aquesta ciutat tingué en el llibre un dels eixos de la seva destacada activitat cultural². Tot i així, per manca d'estudis encara no podem comparar-la amb altres ciutats de la Catalunya Central, i la referència a Barcelona resulta evidentment desproporcionada.

Però un estudi sobre les biblioteques d'una ciutat baixmedieval hauria d'explicar prèviament com s'adquirien les competències de la lectura i l'escriptura per a fer ús de l'objecte preuat, el llibre, i treure'n profit.

És obvi que, abans de llegir un llibre, algú ens n'ha hagut d'ensenyar. Per tant, la lectura és una realitat de la vida cultural que depèn més de factors socials i polítics que no exclusivament d'aspectes tècnics. Per valorar el llibre i la lectura en una societat, hom hauria de poder determinar prèviament quins eren els nivells d'alfabetització d'aquella societat. Tractar aquesta qüestió per a la baixa edat mitjana presenta la dificultat de la relativa manca de fonts, i ja no cal dir fonts seriades per a fer-ne un ús estadístic.

Aquest estudi sobre l'alfabetització a Manresa es troba en procés d'elaboració, amb quatre-cents documents com a referència principal, i se centra en els arxius personals i les dades que aporten sobre la competència en llegir i/o escriure dels homes i dones de l'època. Són documents que necessiten d'una lectura

inductiva per la seva poca homogeneïtat, i per això la prudència a l'hora d'interpretar-los es presenta com una virtut encara més necessària. Ha estat, però, del tot lògic començar a fer la història de la cultura escrita i llegida d'una

ciutat baixmedieval pel llibre, ja que és el seu pal de paller. Tot i així, l'anàlisi i valoració de les escoles manresanes del segle XIV, així com de la lectura del llibre

podrà ser compresa plenament després de conèixer totes les facetes que tenia l'alfabetització aleshores.

El present article aporta set documents inèdits, recollits al llarg del buidatge exhaustiu que vaig fer de tots els fons notariaus custodiats a l'Arxiu Històric Comarcal de Manresa i a l'Arxiu de la Seu de Manresa per als segles XIII i XIV durant la realització de l'esmentada tesi doctoral; i un vuitè document que vaig conèixer per una referència que aportà el nostre historiador i arxiver Joaquim Sarret i Arbós, tot i que no l'edità, i que es contenia en un dels manuals del Consell de la ciutat.

De fet, són pocs documents per a més d'un segle, però si tenim en compte que la documentació notarial, a nivell català, no comença d'una manera regular fins al darrer quart del segle XIII, la primera referència és prou reculada en el temps: el document més antic data de 1298 i el més recent és del 1399. El sisè document ja es detura al 1344, per tant la

ESCOLES, MESTRES I ESTUDIANTS A MANRESA AL SEGLE XIV¹

Miquel Torras

1. Aquest article ha estat realitzat dins el marc dels projectes "La escritura y el libro en Cataluña (siglos XII-XIV)" BHA00-0431, i "Cultura y educación en la Cataluña medieval" BHA2001-2036, concedits pel Ministerio de Ciencia y Tecnología al Seminari de Paleografia, de Diplomàtica i de Codicologia, àrea de Ciències i Tècniques Historiogràfiques, de la Universitat Autònoma de Barcelona.

2. Aquest va ser l'objecte d'estudi de la tesi doctoral defensada, el 8 de març de 2004, a la sala d'actes de l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb el títol: *L'escriptura i el llibre a la Catalunya Central als segles XIII i XIV*, i dirigida pel Dr. Jesús Alturo i Perucho, catedràtic de Paleografia, Diplomàtica i Codicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona.

documentació se centra en la primera meitat del segle XIV. Però cal tenir en compte que el darrer document, qualitativament, és molt interessant. A aquesta documentació caldria ajuntar-hi el document núm. 230 de la tesi, amb data del 27 d'abril de 1394, i que és l'inventari de béns relictos de Pere Perpinyà, prevere de Manresa: allí hi consten una setantena de còdexs, on la gran majoria són llibres d'escola per a ús dels infants, mentre que la resta són títols per a ús del professor, pel que aleshores ja topàrem amb la biblioteca d'una escola de la ciutat, i així ho fèrem constar. També cal tenir en compte el document núm. 302 de la tesi, pel qual vàrem poder saber que l'any 1415, el monestir del Carmel encara permetia a determinats infants utilitzar llibres de la seva biblioteca per a aprendre a llegir, oimés quan el 1383 va rebre com a llegat testamentari la biblioteca personal de Bernat Oller, prior dels carmelites sota l'obediència del papa d'Avinyó, que constava d'uns 143 còdexs, amb l'especificitat que aquest llegat pràcticament no contenia llibres litúrgics ni jurídics, en contrast amb la tendència general de les altres biblioteques de l'època. Encara caldria fer constar algunes referències esparses als encants públics de l'època, on es venien per pocs sous, per exemple, *uns llibrets per als escolans de l'escola*, però sense cap títol ni cap nom de l'adquiridor; finalment, i de manera evident, els innumbrables llibres gramaticals d'escola que tothom guardava a casa una vegada utilitzats, destinats ja a l'ús dels descendents.

Els documents que ara presento es poden classificar en dos grups: el primer correspon als documents 1, 3 i 6, que fan referència a l'església de Santa Maria de Manresa, és a dir, la "Seu" a partir de 1322, data de l'inici de la seva

construcció i pels quals aquesta es constitueix en la principal institució eclesiàstica que s'ocupà de la docència a Manresa durant la primera meitat del segle, i ja de ben antic: en el primer document, del 1298, Pere Arnau, precentor de l'església de Santa Maria de Manresa —això és, el responsable del cant i la música a l'església—, encomanà per 150 sous (75 dels quals pagadors per Nadal, i la resta per la festa de Sant Joan) a Francesc de Rabanelles les escoles de l'església. És a dir, el féu regent de les escoles per tal que el substituís en el cant de l'Ofici Diví o Litúrgia de les Hores. De fet Pere Arnau s'eximeix de la responsabilitat del cant a l'església, potser obligat per altres tasques, i cal tenir en compte que entre aquestes s'hi incloïa la responsabilitat de la biblioteca. Aquesta escola era de música, i destinada als infants per tal que aprenguessin les primeres lletres per a cantar al cor de l'església. S'especifica que Francesc de Rabanelles faria la seva feina tal com altres regents de les escoles ho havien fet anteriorment, pel que ja hi havia uns costums establerts per a l'exercici del càrrec. Pere Arnau tindria la llibertat de poder fer estudiar a quatre escolars de franc.

En data de 1344, un altre precentor, ara ja de la Seu, Pere de Talamanca, encomanà de nou, i pel temps d'un any, l'escola de música a Guillem Vidal, prevere manresà, i a Bonanat de Torre, doctor en música, oriünd del lloc de la Torre, de l'arquebisbat de Tolosa però habitant de Manresa, a la qual podien assistir-hi tots els escolars que ho desitgessin. No diu quin fou el preu de l'arrendament, però el que paguessin els infants seria pels arrendataris, excepte 70 sous que rebria el precentor en concepte de comandita. De fet eren tan sols 5 sous menys del que es cobrava a finals del segle anterior, el XIII.

Pel document núm. 3 sabem que l'any 1307 Arnau de Vic, sagristà de l'església de Santa Maria, era a la Cúria romana on estudiava dret canònic. Guillem de Poal, canonge, de la nissaga manresana dels Poal, rebé 100 sous en préstec del jurisperit Jaume Ricolf, del qual disposem el seu encant de béns relictos en data del 22 de febrer de 1324, on hi consten 15 còdexs, possessió que, atesa les dates tan reculades, permet considerar-lo com un dels homes més cultes de la ciutat, diners que transferiria a Arnau de Vic. Quins motius hi havia? Un clar interès de la canònica en disposar d'un home expert en dret canònic, una disciplina que va ser objecte d'atenció especial pels canonges, és a dir, els monjos-clergues de l'orde de sant Agustí. Potser d'aquest préstec caldria remarcar la col·laboració econòmica d'un erudit de la ciutat, un jurisperit, per a permetre la formació intel·lectual d'un concitadà.

D'aquests documents cal remarcar, juntament amb l'interès per la ciència jurídica, la preocupació per una formació musical per al culte religiós, que a Catalunya tenia ja unes antigues arrels, com també la importància de les canòniques en l'educació de la població, no d'una manera exclusiva, evidentment, tal com veurem. Al respecte, cal tenir en compte diversos factors: un, la possibilitat dels canonges d'una dedicació molt completa en el temps; dos, la disponibilitat d'uns còdexs gramaticals i litúrgico-devocionals per a l'aprenentatge de la gramàtica, i que en el cas de la Seu, incloïa una biblioteca teològica i jurídica que no ha estat trobada entre la documentació, però que les visites pastorals en deixen entreveure la presència; i tres, la possibilitat dels canonges de traslladar-se en la geografia per a rebre ensenyaments específics. Aquests tres factors,

juntament amb altres d'ordre religiós, social i polític, feren de les canòniques els centres culturals que substituirien els monestirs benedictins, els quals durant l'alta edat mitjana s'havien constituït com els centres culturals privilegiats d'Europa. Les canòniques compartien el protagonisme amb les Universitats o Estudis Generals però, a diferència d'aquests, començaren l'ensenyament des de la base i en competència amb les escoles dels municipis, tal com mostren els altres cinc documents que ha aportat la documentació manresana.

Quines eren les altres escoles de la ciutat? Si continuem amb les d'institucions religioses, ja hem esmentat que en el convent de Carme hi havia infants que llegien els llibres de la seva biblioteca: el 1415, fra Pere Ros, prior del monestir del Carmel, de Manresa, denuncià al veguer de la ciutat que, el dia 14 de maig del mateix any, un jove anomenat Alfons, que vivia amb Antoni Timonals, regent de les escoles de la ciutat, va entrar a l'església del convent i arrencà de les mans a un altre infant anomenat Gabriel, fill de Jaume Tresserres, difunt apotecari de la ciutat, el llibre de sant Jeroni *Vitas Patrum* amb el qual Gabriel estudiava cada dia al monestir. Aquest jove Alfons —segueixo amb el relat que fa el document— sortí fugint de l'església i es dedicà a injuriar el prior i el convent. Pel trencament de la immunitat eclesiàstica, se li podia fer pagar la desorbitada xifra de 1.000 florins de multa, però que al final només quedaren en una dècima part de la quantitat: en 100 florins, que podien correspondre a unes 10 lliures o 200 sous aproximadament. Cal dir que, tot i la rebaixa, la pena fou una suma molt elevada que de cap manera podia pagar ningú que no treballés, i possiblement aniria a càrrec o bé dels pares del jove, o bé d'Antoni Timonals. És una evident llàstima no saber quins foren

els blames proferits, i dels que quan es féu el procés en deuriem deixar constància, però és legítim pensar que l'objectiu de la multa no era el jove Alfons, sinó el regent de les escoles amb qui vivia (*moratur*), ja que l'havia de tenir, com podrem veure més endavant, sota la seva responsabilitat. L'estirabot del jove Alfons és un possible símptoma de la competència docent a la ciutat. El mateix document empra un to que vol transmetre aquesta impressió amb o sense raó, i per això cal parar-hi esment. Però abans vegem a quins altres llocs aleshores es podia aprendre a llegir o a escriure.

Fins ara he parlat de les escoles de caràcter institucional i religiós, però també cal tenir en compte que l'ensenyament es feia a nivell particular. És conegut pels historiadors que quan a la família hi havia algun clergue, era freqüent que el nebot o algun descendent col·lateral estudiés amb ell, en rebés els llibres a la seva mort, molt segurament el seguís en la carrera eclesiàstica, i fins i tot el substituís com a prevere en la mateixa església on havia servit.

També les parròquies eren l'indret on l'escolà (algun noieta més o menys espavilat dels encontorns malgrat no hi hagués un parentiu sanguini), generalment futur prevere, rebia les primeres nocions sobre la *Bíblia* i la litúrgia mitjançant l'estudi del *Saltiri* i el *Breviari*, malgrat poguessin arribar a ser limitades per la poca preparació intel·lectual d'alguns preveres, situació que se sostindria encara fins ben entrada l'època moderna.

En segon lloc, l'aprenentatge també podia fer-se a casa, ja que les famílies disposaven dels llibres d'escola amb els que estudiaren els pares i els avis, i que eren expressament conservats per a ús dels descendents. I si la docu-

mentació pràcticament calla del tot per a la possessió femenina de llibres, encara parla menys sobre la seva alfabetització, aspecte que seria bàsic de descobrir, ja que la dona restava més a casa i tenia la possibilitat material d'educar els fills petits, cosa que no passava amb els homes, els quals havien de sortir. És lícit suposar que això succeïa, però, en quina mesura, no ho sabem.

La documentació sobre les escoles tampoc acostuma a parlar dels llibres, cosa que resultava prou òbvia com per no haver-se d'especificar, però els més usuals a l'època eren el *Cato*, de Marcus Porcius Cato, l'autor romà; les *Partes* d'Eli Donat, autor del segle IV; i les següents obres medievals: el *Contemptus mundi* o *Menyspreu del món* escrit pel papa Innocenci III, el *Tobies* de Matheus Vindocinensis, el *Doctrinale* d'Alexandre de Villa-Dei. Eren completats pel *Saltiri* i algun llibret de *lògica escolàstica*.

Finalment —i retorno als documents— hi havia les escoles de caràcter laic. Segons la documentació pervinguda, en podem distingir de dos tipus: les escoles del municipi i les d'iniciativa privada.

Començaré per les escoles municipals, ja que el document núm. 8 és força interessant, i el seu comentari ofereix una àmplia panoràmica. En un dels manuals del consell del 1399, el 19 d'octubre, els consellers i jurats de la ciutat nomenaren Domènec Bonella, d'Àgreda (localitat a tocar de la serra del Moncayo, prop de Sòria), mestre en arts i oriünd de Burgia, de la diòcesi de Tarassona, mestre de les escoles de la ciutat (és a dir, de les que depenen del municipi). El consell prohibí que els seus escolars acudissin simultàniament amb qualsevol altre mestre: les del municipi eren, segons l'expressió llatina emprada en el

document, *escolas forciatas*. El document ho esmenta en plural, però d'haver existit una organització més o menys complexa, bé hauria estat reflectit, per tant cal entendre-ho en el sentit que el document ja especifica: per modalitats o nivells d'aprenentatge, cadascun amb un salari diferent, en funció del que s'acordava entre els pares i el mestre de quins eren els coneixements als que tenia dret a accedir el seu fill. Es distingien fins a sis modalitats. En primer lloc, calia pagar 11 sous pels que volguessin estudiar gramàtica i lògica durant tot el dia. En segon lloc, pel mateix aprenentatge, aquesta quantitat es doblava si els infants pernoctaven a l'escola amb el professor, sense que s'indiqui com es pagaria l'alimentació i altres necessitats dels infants. Cal suposar que el mestre tindria un ajudant per a aquestes necessitats de l'escola no lligades estrictament a la docència, com potser fou el cas del jove Alfons, anteriorment esmentat. Tercer, els qui volguessin estudiar el llibre gramatical de les *Partes*, però sense incloure el *Doctrinale*, haurien de pagar 8 sous; això vol dir que l'acord per l'aprenentatge de la gramàtica llatina pel preu d'11 sous incloïa aquests dos manuals i que, juntament amb la lògica, constituïa l'oferta docent més àmplia. Quart, per 6 sous l'infant aprenia el *Saltiri*, el llibre bíblic de cants atribuït per la tradició al rei David, llibre de coneixement obligat a l'època, ja que era alhora un medi per a la formació religiosa i social i la pregària, i un text que, en el cas de canonges, clergues i monjos, llegirien tota la vida, i en el cas dels laics, l'oïrien en totes les litúrgies. Cinquè, s'ensenyaria els *salmes vesprals*, és a dir, una selecció dels salms per a la litúrgia vespertina de les Hores, per la quantitat de 4 sous. Aquestes dues darreres possibilitats, amb els esments libraris específics, són indicatives que l'aprenentatge es limi-

taria exclusivament a la lectura i ja no s'inclouria aprendre a escriure, perquè era inconcebible aprendre a llegir i no fer-ho amb el *Saltiri*, i els que estudiaren amb els llibres gramaticals esmentats bé l'havien de llegir. També, de fet, entre les biblioteques més petites de la ciutat (les que tenien d'un a cinc còdexs) aquest fou un llibre habitual. I sisè, per 2 sous hom aprenia l'alfabet (*cartam alfabetum*), i segurament es tractaria d'un primer aprenentatge per als infants més petits. Per a aquests darrers alumnes, el mestre Domènec Bonella hauria de disposar d'un batxiller, ja que exigirien més paciència i li haurien restat dedicació als altres infants. El *batxiller en arts* era el títol previ al de mestre, obtingut a l'Estudi General, i que ja facultava el possessor a treballar com a ajudant del mestre. Evidentment no es fa referència als batxillers en teologia o en algun dels dos drets (el civil o el canònic), títols que correspondrien més o menys a una diplomatura actual, prèvia a la de llicenciat.

Per aquesta tasca anual el mestre rebria 30 florins d'or que pel càlcul que es fa en les èpoques, correspondria a uns 130 sous. Poca cosa, si prenem com a referència que un obrer de la Seu cobrava aleshores 1 sou diari. De fet, el consell de la ciutat prohibeix expressament al mestre cobrar més diners dels estipulats en el contracte als alumnes. No es diu qui pagaria el batxiller, però segurament ho hauria de fer el mestre. El document núm. 7, en data del 3 de setembre de 1386, dóna com a pensió al mestre de gramàtica, per un any, vuit lliures, és a dir, 160 sous. En conseqüència, el mestre rebria la pensió assignada pel municipi, més el que cobrés dels seus alumnes. Per poder rebre un salari com el d'un obrer, li caldrien almenys uns vint alumnes que li volguessin aprendre a llegir i a escriure, tenint en comp-

te que havia de pagar al batxiller. Penso que els alumnes que es quedessin a dormir no havien de ser massa nombrosos, ja que els infants eren mà d'obra per a les famílies. No serà fins a les *Vita Christi* del segle xv i el corrent de la *Devotio moderna* que a través de l'evocació de la infància de Jesús, la societat d'aleshores començarà a pensar en la infància com una etapa específica i diferenciada de la vida adulta, engegant un procés de llarga durada en el temps i entre els diferents estrats socials. De fet, tant la societat o escola "privada" que crearen Berenguer de Codines i Berenguer Blanquer (ho veurem més endavant), com el contracte que li fan a Domènec Bonella, es féu durant el mes d'octubre, quan les tasques agrícoles de la tardor ja s'acabaven i s'iniciava el període hivernal amb les llargues nits a casa. A més a més, el pagament del consell de la ciutat de la pensió al mestre de gramàtica l'any 1386, 160 sous, es féu al setembre, abans d'iniciar-se l'activitat escolar més intensa i quan el mestre encara no hauria cobrat el salari dels alumnes.

Per altra banda, cap contracte dels que han aparegut a la documentació diu res de la possibilitat d'altres ingressos econòmics, com per exemple la còpia de llibres per a juristes o preveres i parròquies amb encàrrec previ. Alguns mestres sí que disposarien de suficients coneixements tècnics per a fer-ho, i potser s'hi oferirien per tal de completar els seus modestos salaris. Però caldria documentar-ho i veure quins haurien estat els títols, i la remuneració.

Passo tot seguit a comentar les escoles dirigides per particulars. Pel segon document que presento, datat el 25 d'agost de 1303, un tal Mestre Pere de Montcada s'associa amb Berenguer de Puig, el qual havia de llegir *gramàtica* i *lògica* a la ciutat de Manresa. Mestre Pere hauria de fer classe *legendo et repetendo*

lecciones gramaticales et logicales, et faciendò omnia alia et singula que bacallarius facere consuevit et debet in studio generali uel particulari, és a dir, ensenyant tal com acostuma a fer un batxiller en les escoles generals o particulars. Malgrat que el document assigni a Mestre Pere la feina del batxiller, la tasca d'auxiliar és clar que pertany a Berenguer de Puig, però de manera diferent a la que veiem en l'anterior contracte, i el primer actuaria com a regent. Que el document no esmenti cap grau per a Berenguer de Puig (si hagués existit, s'hauria fet), és una mostra que la manca d'un grau acadèmic no era un obstacle per ensenyar, si es disposava d'experiència al respecte. Mestre Pere de Montcada acceptà la feina a canvi de 100 sous, amb la condició que, si alguns escolars volguessin estudiar els *salm*s, Berenguer els hauria d'admetre, i per a això rebria el salari corresponent (sense que s'indiqui la quantitat). En el contracte hi constava una clàusula d'exclusivitat, per la qual Berenguer no ensenyaria a cap altre lloc aquestes matèries ni obertament ni privada durant el temps del contracte. Aquesta clàusula d'exclusivitat garantia una major dedicació del professor a la tasca de l'escola, i evitava la possible formació d'una escola paral·lela simultània. De fet, en el contracte s'estipula que s'havia d'admetre els alumnes que ho sol·licitessin i rebre'n el salari corresponent, per la qual cosa el problema no era econòmic.

Quinze anys més tard, el 1317 (doc. núm. 4), tenim notícia de la creació d'una "societat" (*societatem*) educativa entre Berenguer de Codines, fill de Ferrer de Codines, difunt fuster, que en aquells moments regia una escola a la ciutat, i Berenguer Blanquer, fill de Guillem Blanquer, colteller d'ofici, també difunt, pel que ambdós havien de ser homes d'edat i amb prou experiència com per voler

i ser capaços de fer un tracte estable (*societatem inter nos duraturam*). Ambdós eren ciutadans de Manresa i des de l'1 d'octubre i per un any s'associaren per ensenyar l'art de la gramàtica (*arte gramatice*) i els salms a tots els alumnes que ja hi havia en aquells moments a l'escola, com als que ho sol·licitessin de nou. Anirien a mitges tant en els guanys com en les despeses, inclosa la del lloguer de l'edifici de l'escola, fet indicatiu d'un nombre elevat d'assistents. El primer es reservà el salari que li devien els alumnes que tenia fins al moment del contracte. El motiu d'aquesta associació era segurament perquè a l'escola hi havia un nombre massa elevat d'alumnes per a un sol mestre, ja fos perquè Berenguer de Codines se n'havia ocupat sol d'una manera habitual, ja fos perquè havia finalitzat un contracte amb un altre soci. Per altra banda, aquesta associació no és massa allunyada en el temps com perquè l'anterior, la de Mestre Pere de Montcada i de Berenguer de Puig, hagués desaparegut, i per tant segurament coexistirien.

Podem veure que aquestes escoles eren portades per laics, amb coneixements de lletres o les anomenades *arts liberals*, sense que fos necessari un títol universitari com a garantia per atreure els escolars, els quals només necessitarien les nocions bàsiques: llegir, escriure i comptar. No se'ns diu, malauradament, com en el cas de l'escola del municipi, quin era el "pla d'estudis" que oferien ni el que pagava un estudiant, cosa que ens hauria orientat respecte al nivell d'oferta de les escoles, l'extracció social dels alumnes i els motius de la preferència per unes o altres.

Comento finalment el document núm. 5, amb data del 1328, segons el qual Francesca, vídua de Bernat Eimeric, ciutadà, tenia el fill, Pere Eimeric, que volia fer-se clergue, potser canonge (*intendetis clericari et ordine religio-*

sis ingredi), i per a això la mare decideix que estudiï fora de Manresa, en una escola de lletres de la que no es diu l'indret, i que si allí hi aprenia amb profit (*in scolis litterarum in quibus utiliter adiscatis*), li donaria 200 sous anuals com a ajuda i per a altres despeses necessàries per a l'escola. Una quantitat, es pot veure, prou important.

Aquesta família, que disposava de suficients recursos econòmics, permetria al seu fill una altra educació fora de Manresa, i amb unes perspectives de futur més erudites que pietoses. Això ens permet preguntar (més que plantejar-nos) quin era el nivell educatiu i cultural d'aquestes escoles manresanes, i si era el suficient per accedir a la universitat. Com és sabut, els sabers bàsics de l'escolàstica foren el *Quadrivium* (o especialitat "de ciències"), que comprenia la música, la geometria, l'astronomia i l'aritmètica; i el *Trivium* (o especialitat "de lletres"), amb la gramàtica, la retòrica i la dialèctica. No era possible aprendre a Manresa gramàtica i lògica? Quantes d'aquestes especialitats s'explicaren, en quin grau i per quins mestres? Com influí en l'ensenyament a Manresa la creació de l'Estudi General a Lleida l'any 1300, si tenim en compte que hi ha documentat un flux de còdexs de Manresa vers la Universitat, en el que intervingueren eclesiàstics i jurisperits, i que per tant havia de ser prou lucratiu?

Ja per acabar, ofereixo d'una manera sumària les conclusions i perspectives que és possible extreure de la documentació.

Hi havia fins a tres titularitats per a les escoles:

- a) Escoles d'institucions religioses. L'Església de Santa Maria de Manresa, o de la Seu. I a finals de segle, hi ha documentada la del monestir del Carme. No tinc dades per

relacionar cap institució eclesiàstica amb l'escola de Pere Perpinyà, però cal pensar que 70 còdexs eren aleshores una propietat massa costosa econòmicament per a ser possessió privada d'un prevere.

- b) L'escola del municipi, que, com hem vist, era molt important.
- c) Les escoles a títol particular, de les quals n'hi ha documentades dues: la de Mestre Pere de Montcada i Berenguer de Puig, i la de Berenguer de Codines i Berenguer Blanquer.

A l'hora de llegir els documents és difícil de sostreure's a mots actuals com "oferta", "demanda" i "competència", com si parléssim de les escoles actuals. És inevitable buscar en el passat allò que encara és present. Però expressions com *escolas forciatas* i prohibicions expresses als mestres i batxillers de fer classes pel seu compte mentre durés el contracte no es poden entendre de cap altra manera. Aquestes restriccions contractuals són indicatives que la docència era una evident font d'ingressos econòmics. Per tant, malgrat no puguem saber el nombre exacte d'escoles de la ciutat, es pot afirmar que hi havia una competència entre elles per atreure els alumnes a l'escola i rebre'n el salari corresponent, que es cobrava juntament amb una assignació anual per al mestre o batxiller. Hi havia per tant una tasca real d'alfabetització a la ciutat, que caldria quantificar i avaluar-ne el grau.

Alhora és constatada la sortida d'estudiants fora de Manresa. Entre els documents hi ha el de l'any 1307, quan Dalmau de Vic, sagristà de l'església de Santa Maria, era a la cúria romana per estudiar dret canònic, i, per tal de

perllongar o no interrompre els seus estudis, rebia 100 sous prestats pel jurisperit manresà Jaume Ricolf. Hem trobat a Bernat Eimeric, al qual la seva mare, l'any 1328, dotà amb 200 lliures per anar a una indeterminada escola de lletres. Finalment, entre els documents que vaig incloure en l'esmentada tesi doctoral, hi ha el referent a un jove canonge manresà (doc. núm. 43), Pere d'Olzinelles, que l'any 1330 morí a la ciutat de Pàmies, propera Tolosa de Llenguadoc, quan estudiava al seu Estudi General, i pel qual la família es feia retornar les seves pertinences, entre les quals llibres de dret civil i canònic.

Aquest article és resultat d'una investigació, però no pot arribar al fons de la qüestió. Altra documentació dels arxius manresans (l'Històric Comarcal i el de la Seu) pot aportar noves dades, i cal tenir-ho sempre present. També és necessària una contextualització de l'alfabetització a Manresa, en els aspectes quantitatiu i qualitatiu. I aquesta darrera ve donada, evidentment, per esbrinar en quin grau es disposava de les competències intel·lectuals mínimes i indispensables que demana sempre cada societat als seus individus, i que els individus necessiten per a desenvolupar-se amb eficiència en el seu si. Saber llegir no implicava saber escriure, i la capacitat d'escriure, més complexa d'adquirir, es limitaria a satisfer les necessitats bàsiques de la vida de treball, necessària en el cas dels menestrals i mercaders, de la mateixa manera que la lectura, als segles XIII i XIV, tenia una funció professional i rarament lúdica. És clar que el sentit i l'eficàcia de l'aprenentatge tenien el seu millor barem en l'ús que es podia fer de les capacitats, aptituds i valors apresos a l'escola, ja en la vida adulta, i abans com ara.

CRÒNICA D'ACTIVITATS

Ruta Romànica dels Alps

Crònica del viatge d'estiu d'Amics de l'Art Romànic del Bages

Maria Mercè Matas i Cuspinera

Era una d'aquelles tardes de principis d'any, deuria ser diumenge, potser (tant se val), i hauríem acabat de dinar entaulats en algun d'aquests llocs que solem visitar els Amics de l'Art Romànic del Bages. La tarda llanguia i el viatge en autocar donava per conversar. Intranscendentment, dins d'un petit grup de gent, ell ens comentava: "...tinc un amic que m'ha aconsellat que el Tirol és molt bonic per fer-hi un viatge d'estiu. Es veu que és fabulós! Jo us ho dic, però ja sabeu, eh?, no em féu cas a mi...". Doncs les casualitats han fet realitat les paraules del nostre amic "Cisco" i, finalment, el resultat ha estat un extraordinari viatge del qual la meua companya Mercè ens n'ha fet aquesta excel·lent crònica. Siguis on siguis, amic "Francisco", voldria donar-te les gràcies, per això i molt més que tu i jo sabem. Que aquest viatge hagi estat profitós, estic segur que és en el teu homenatge. T'ho mereixies!

Enric Castells

02.07.05

Sortim la majoria de viatgers a les 4 de la matinada del dia 2 de juliol des de la Plaça Infants de Manresa, per dirigir-nos amb autocar de l'empresa Simó fins a l'aeroport de Barcelona, on hi trobem les cinc persones que ens falten del total de 43. El senyor Albert Boldú, representant de l'empresa Viatges Baixas, de Manresa, ens acompanya fins a Madrid per agafar l'altre avió, que amb força retard ens portarà fins a Zuric, on ens espera l'autocar de l'empresa alemanya Eisenhower, amb el seu xofer Andreas i en Frank, el nostre guia. Ambdós ens acompanyaran durant tots els dies.



*Capitell
trobat en els
fonaments de
la nova església
de Saint Gallen*

Després de carregar les maletes a l'autocar i de fer les salutacions, ens dirigim a Saint Gallen, on hi visitem "amb pantufles als peus" la Biblioteca fundada al segle IX, un dels centres culturals principals d'Occident en aquest costat dels Alps. S'hi troben importants manuscrits que constitueixen una síntesi perfecta de l'antiguitat clàssica de la cultura alemanya i del cristianisme. El 1805 va caure l'Abadia benedictina com a conseqüència de la revolució política, però afortunadament la Biblioteca va quedar intacta. Veiem també la còpia del famós plànol de l'Abadia que ha servit com a model per a les següents Abadies Benedictines. Passejant pel barri antic, visitem la Catedral on, en l'antiga cripta, s'hi troben restes de romànic molt importants, que es van utilitzar per aixecar-ne la nova, d'estil barroc. A Laax-Murschetg s'hi troba el nostre hotel, on hi farem estada durant tres nits.

03.07.05

Després de l'esmorzar ens dirigim a Zillis (Ziràn en l'idioma retoromanx, que es parla a molts dels llocs que visitarem i que està en retrocés a causa del reduït nombre de parlants i a la manca de protecció). Hi veiem un audiovisual sobre l'enteixinat de fusta de l'església de Sant Martí, que també visitarem; i 153 panells quadrats, pintats entre 1109 i 1114. Els exteriors representen un oceà replet de monstres marins i els interiors, escenes de la vida de Crist i del Sant; els àngels ocupen els quatre extrems del conjunt, simbolitzant els quatre vents.

ens endinsem per un camí tallat a la roca i a certa alçada, protegit per una barana: són les gorges de Rofles, que segueixen el Rin fins a unes cascades. Tothom ho celebra amb goig i les càmeres fotogràfiques treuen fum.

Tornem a pujar a l'autocar per adreçar-nos a la ciutat de Chur, capital dels Grisons. Mentre uns aprofiten per fer la migdiada, altres comenten el paisatge i les visites fetes al matí. Chur és una ciutat situada a l'encreuament d'antigues rutes comercials, entre els ports alpins del sud i el Bodensee. Al nord hi passa el Rin i també el principal afluent del Danubi: l'Inn.

Campanar de l'església vist des d'una finestra del castell de Messoco

Abans de dinar, anem a visitar romànic a Messoco; passem per unes gorges bastant fondes, pel bosc del Rin i pel túnel de Sant Bernardino de 7 quilòmetres de llargada.

Als afores del poble ens hi espera la que serà la nostra guia de parla italiana, que ens donarà les explicacions que cal.

La petita església de Santa Maria del Castell té campanar de torre, amb arcuacions llombardes, tot ell emblanquinat. A l'interior, també amb l'enteixinat de fusta tot ell decorat, hi ha les parets decorades amb representacions de Sant Jordi, Sant Martí, la Crucifixió,... A sota, s'hi observa la representació dels mesos de l'any. Sortim i, a peu durant uns deu minuts de pujada suau, arribem a les ruïnes del Castell, tot ell envoltat de muralles i restes d'alguna torre. A l'interior del recinte hi ha l'església romànica, consolidada, i la torre campanar del segle XI, de vuit plantes.

Després de dinar, i des del mateix restaurant,



Disposem d'un guia que ens ensenya la ciutat, però ens fa patir una mica, doncs a vegades no sap expressar-se en espanyol i en Frank ho ha de solucionar. A Chur els romans van fundar un assentament el segle I a.C.; a l'any 450 d.C. es convertí en bisbat, i entre els segles XII i XVI prosperà sota el govern dels prínceps-bisbes. El nucli antic és tranquil i agradable, i es concentra tot a l'entorn de l'església de Sant Martí, d'estil gòtic tardà, que va substituir una església del segle VIII (destruïda pel foc). Veiem la façana de l'Ajuntament, del segle xv. La Catedral dels segles XII-XIII no la podem visitar per estar en obres, i tampoc la Cripta de l'es-

glésia de St. Luzius del segle VIII.

Aquesta nit és l'aniversari de la Isabel —es pot dir: 87 anys—, una encantadora senyora que ens acompanya a tots els llocs i a vegades hi arriba de les primeres. Ho celebrem al saló de música de l'hotel, on el pianista li dedica una cançó que intentem cantar però no ens en sortim. No ha estat possible organitzar-ho millor, doncs ho hem sabut avui tard a la tarda, però això no ens priva que bufi, almenys, una espelma —que decora una de les taules. Li fem fotografies com a record, i després en Frank organitza el ball de la "Comba" per tot el saló i la colla s'anima (hi som quasi tots). Alguns fins i tot ballen al so del piano: la gresca està servida.

04.07.05

Després d'esmorzar i, com sempre, de bon matí, ens dirigim a l'estació de Tiefencastel per agafar un tren, no cremallera (especifico això perquè té uns trams en què hi ha un fort pendent, fins el 7%, i que ha de solucionar donant voltes al baixar), que circula per llargs viaductes, alguns d'ells a força alçada.



De camí a Tirano

El tren sembla un mirador; els vidres són molt grans i agafen part del sostre, per tant tot el que es veu ho volem retratar. Cada instant pot ser més bonic que l'anterior: boscos amb circuits per caminar, rius, llacs, geleres, tarteres, pics molt alts fins a més de tres mil metres...

Arribem a la ciutat de Tirano, departament de la Valtellina; aquí hi fa molta calor i tampoc hi plou, com a Catalunya. Dinem, xerrem, riem, ... és a dir, ens ho passem molt bé. Més tard anem a visitar el santuari "della Madonna di Tirano", barroc, amb un orgue espectacular que ens crida molt l'atenció. A l'altar de la Madonna hi ha gent orant i molts ciris encesos. La part romànica del dia és el campanar llombard, de torre amb vuit o nou pisos. En dispersar-nos una mica veiem el tren passar pel mig del carrer: sembla un perill! En Frank ens recomana anar cap a l'autocar, doncs encara hem d'anar a Saint Moritz. Passem el port de Bernina, on ens aturem a fer fotos: la muntanya que li dóna nom al port (4.049 metres), la del diable (2.273 metres), la gelera de Kambrena, ...

Entrem a la zona dels Grisons, on es troba Saint Moritz. La ciutat està envoltada de grans muntanyes i el llac la divideix en dues parts. En una hi ha els hotels, les botigues, apartaments, l'Església, l'Ajuntament i els bars i restaurants. A l'altra part hi ha, diuen, la gent "famosa, important,...". Amb tot, és una ciutat cara; qualsevol record el fan pagar! Comença a ploure i ens agrupem tots sota uns porxos, badant als aparadors i en les botigues. Alguns, fins i tot, entrant a una xarcuteria per fer-se passar la calor! Mentre esperem l'autocar, la senyora Teresa Carbonell ens espera un tros enllà, en una parada de bus on pot seure; quan veu l'autocar, ve sense fer-nos esperar. A l'hotel hem de fer les maletes.

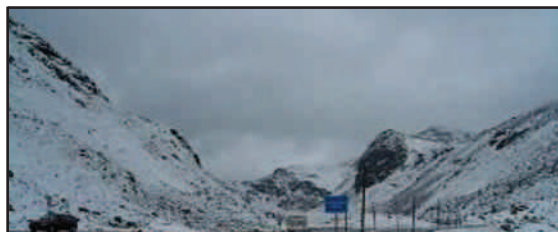
05.07.05

Aquest matí plou una mica —ens diuen que aquesta nit ha nevat a 1.000 metres— i nosaltres ens hem d'enfilar, amb l'autocar és clar, per les muntanyes. Partim molt il·lusionats, passant per fora de la ciutat de Davos i arribant al Früela "pass" (2.380 metres). Ens està nevant! Les muntanyes queden enfarinades; parem i entrem a la cafeteria del port a prendre quelcom calent, mentre veiem que la neu deixa algun gruix damunt les taules de l'exterior. No ens ho acabem de creure!

Al sortir, més d'un ha rebut alguna bola de neu, ben dirigida pel Miquel. Les màquines fotogràfiques tornen a anar boges. A l'altre vessant no hi ha caigut neu. Des d'ací passem també pel port de Forn (2.149 metres), per arribar a la vall de Müstair, amb la seva ciutat on s'hi troba el monestir carolingi —patrimoni de la UNESCO— dedicat a Sant Joan. Fundat al voltant de l'any 780, segons es creu, per Carlemany, actualment és habitat per una comunitat de monges benedictines. L'església és de tres naus, amb tres absis, però les pintures actuals no són les romàniques. No obstant, es pot veure alguna mostra pictòrica d'època carolíngia (segle IX) a les parets laterals i algun baix relleu, com el bateig de Jesús del segle XII. Visitem el monestir: les cel·les, la cuina (on encara hi pengen els embotits per assecat i fumar-los)... A la part moderna hi viuen encara onze monges, de les vuitanta que antigament hi residien.

Després toca visita a l'antic Castell de Coira, a Churburg. És propietat de la família Trapp. Deixem l'autocar i a peu fins el castell! A un petit grup ens ve a recollir el senyor Comte amb un microbús del mateix propietari del castell, tot elegant com feia al cas. Visitem les dependències del castell: la biblioteca, la sala

on hi han els seus avantpassats,... Finalment arribem a la sala motiu pel qual hem fet cap en aquest lloc: és on s'hi guarda la col·lecció privada més gran del món d'armes i armadures. Una d'elles se la posa en Frank i tots li fem fotografies. Arribem al nou hotel, on hi passarem dues nits a Brixen (alemany) / Bresanone (italià).



Neu a Früella Pass

06.07.05

Aquest matí toca visitar la ciutat on estem allotjats. No és gaire gran. Una guia ens explica la formació de la ciutat i per què els seus carrers són tant estrets: així no hi entra el fred, gràcies a les tribunes situades estratègicament perquè hi doni el sol. El claustre i la Catedral vella (segle XIII) és plena de pintures al fresc dels segles XV i XVI i té un campanar de grans proporcions. La Catedral Nova (segle XVIII) és barroca, carregada de marbre i d'escultures del mateix material. Visitem un petit jardí botànic, molt ben cuidat.

Després d'aquesta breu visita a la ciutat, que ha estat Seu Episcopal gairebé 1.000 anys, emprem l'autocar per pujar fins als Dolomites. La carretera, lògicament, és plena de corbes tancades per salvar el desnivell. La panoràmica cada cop és més gran i bonica, les muntanyes superen els tres mil metres. Arribem al Pas de Pordoi (2.239 metres); altre cop moltes fotografies, records,

Tornem a baixar, ja tenim gana! Dinem al restaurant de la ciutat de Canazei (El Llop Blanc). Fem una bona sobretaula, comentant els paisatges tan bonics que estem veient, just abans de marxar cap a Bressanone, a l'hotel. Ho fem per una altra carretera, també molt espectacular.



Restaurant Forellen Hoff, on hem dinat.



Pas Pordoi

07.07.05

Avui tornem a baixar la maleta: canvi d'hotel de Bressanone a Salzburg. Després de l'esmorzar, i com que fa mal temps, no podem fer la ruta programada a Grossglockner (ahir ja ens ho va avançar en Frank). Hi ha bastanta decepció; diuen els que hi han estat que és un lloc molt bonic, on s'hi veuen marmotes. Ens dirigirem cap a Innsbruck. La carretera és plena de boira, però l'Andreas la sap trampejar. Passem pel Brenner pass, per l'autopista que fa Nord-Sud; aquesta zona va entrant i sortint d'Alemanya a Àustria i a l'inrevés... Arribem a la ciutat, de 130.000 habitants, capital del Tirol, altrament anomenada "La perla dels Alps". Estem a 15º centígrads, i a fora hi plou;

per tant, la guia ens explica una visita panoràmica. La zona olímpica la veiem tot passant, però baixem de l'autocar i anem a veure la famosa "teuladeta d'or". Alguns van a visitar la Catedral i d'altres es queden a comprar records. Visitem també l'important quadre dit "rodó" amb la panoràmica de la batalla del Bergisel, per trobar-nos tots a l'hora convinguda i anar a dinar a una típica casa austríaca habilitada com a restaurant.

Ja ens dirigim de nou a l'autocar i empenem cap a Salzburg, on hi dormim dues nits. Hi arribem d'hora, i abans del vespre tots estem a punt per marxar a peu fins al funicular, que ens porta dalt de la fortalesa d'Hohensalzburg. Aquí hi sopem i celebrem l'aniversari de la nostra companya Montserrat Burés (també bufa una espelma!; fent el viatge en aquestes dates sempre li toca bufar). Amb una mica de calma pugem a la fortalesa (cent trenta graons) i entrem a la Sala de Concerts. Sentim, amb dos intervals de 45 minuts, J.Haydin i F.Schubert, la primera part, i W.A. Mozart. A fora segueix plovent.

08.07.05

Avui visitem la ciutat de Salzburg. Tenim una guia de parla espanyola, però segueix plovent des d'ahir. Salzburg té 147.000 habitants, i en



Quasi tot el grup, a Salzburg

visitem la zona més típica: la Casa de Mozart, la zona dels artesans, el teatre, ...

Ja surt el sol i disposem de temps lliure. Tothom aprofita per fer compres, regals, records... Alguns prenen un cafè, d'altres xocolata amb nata, alguns passegen tot badant, la ciutat és bonica i acolorida.

Després del dinar, i amb un guia de parla també espanyola, fem una sortida opcional que ens ha proposat en Frank a Hallslatt, un petit i pintoresc poble a la riba d'un llac, on

hi neden tranquil·lament els ànecs i els cignes. Com que hi ha força temps, alguns pugen dalt del poble a veure la petita església (s'hi accedeix per unes escales tapades amb una coberta de fusta, suposo que pel temps de neu); ens hi trobem una banda de música tota uniformada, que espera fora per tocar, perquè hi ha un enterrament.

L'autocar ens portarà fins a un altre punt del llac St. Wolfgang, on també després de passejar ens n'anem a sopar.

09.07.05

Tornem a fer maletes. Només ens queda una nit, que passarem a Munic, però avui ens toca anar amb vaixell. Arribem d'hora al llac Königssee (el llac del rei). És el llac alemany que està a més alçada, cobrint una àrea de 5,5 quilòmetres, amb una profunditat de 188 metres. El vaixell ens ha de portar fins a la península de Sant Bartholomä. A mig camí un tripulant treu el cap per una finestra i toca una trompeta; el seu ressò ens envolta: demana propina. Arribem a la península i tenim



Reflexos al llac, a Hallslatt



Llac Königssee - Península St. Bartholomä

temps lliure. Hi ha qui camina, algú visita la petita església, algú parla amb els ànecs del llac i també, i com sempre, records i moltes fotografies.

Tornem a desfer el camí fins a un restaurant on hi dinem, lloc típic i menjar típic de la zona. En sortir ja anem cap a l'hotel de Munic per prendre les claus i deixar les maletes. Tot caminant anem fins a la famosa cerveseria Hofbräuhaus; el local és molt gran i està tot ple de "guiris" estrangers —com nosaltres. A l'escenari hi ha un grup que fa música típica del Tirol; també ballen. Arriba la cervesa i tothom s'anima: piquem de mans, cantem, i l'Albert i la Teresa ballen. Avui també celebrem l'aniversari de —ja em perdonarà que no recordi el nom— la senyora Florenza. Els músics li dediquen una cançó i també bufa una espelma. Hem estat dels primers en arribar i dels últims en marxar, i tothom està de molt bon humor, tot i marxant demà.

10.07.05

Ja és l'últim cop que fem maletes, en aquest viatge. Aquesta tarda ja tornem a casa i avui també plou! Fem una visita panoràmica, amb guia de parla espanyola, que ens porta a visitar el Palau de les Nímfes (del rei dit "loco"). Segueix plovent, però això no ens priva de fer fotografies. A les 12 en punt, a la Marienplatz (o Plaça de l'Ajuntament) un carilló toca les hores i unes figures al·legòriques fan les seves voltes. El so ens indica que cal anar a dinar, de nou en una altra típica cerveseria, de bufet amb menjar típic de Baviera i regat tot amb la gerra de cervesa (mig litre). Ho rematem alguns (quasi tots) amb un Schnaps, un aguardent de fruita que els més atrevits es veuen d'un glop...

Ens acomiadem de l'Andreas i d'en Frank, i un avió d'Iberia ens porta cap a Barcelona directament, i d'aquí a Manresa.

Esperem retrobar-nos l'any vinent!



Cerveseria Hofbräuhaus



Prenent Schnaps

PROPERES ACTIVITATS

Sortida - Diumenge 25 de setembre

EL ROMÀNIC D'ANDORRA

Sortida en autocar a les 7:00h des de la Plaça Infants /Manresa

Visitarem:

- Sant Joan de Casellas
- Santuari de Meritxell
- Sant Romà de les Bons
- Sant Miquel d'Engolasters
- Santa Coloma, ...

Inscripcions:

Viatges Massanés, c. del Born, 6 Manresa

Socis a partir del 14 de setembre a les 9:30h

No Socis a partir del 16 de setembre

Sortida - 8 i 9 d'octubre

COMARCA DE "EL SERRABLO" (Sabiñánigo)

Sortida d'un cap de setmana en autocar

Sortida el dissabte les 6:00h des de la Plaça Infants /Manresa

Visitarem:

San Juan de Busa, Iglesia de Larrade i casa Isabal, Oros, Sant Bartolomé de Gavin, Iglesia de Lasieso, Museo de Artes populares y del dibujo, ...

Inscripcions:

Viatges Massanés, c. del Born, 6 Manresa

Socis a partir del 27 de setembre a les 9:30h

No Socis a partir del 29 de setembre

Sortida - Diumenge 23 d'octubre

TARDOR ENTRE EL ROMÀNIC I EL VI

Sortida en autocar a les 8:00h des de la Plaça Infants /Manresa

Visitarem:

- Olèrdola
- Sant Martí Sarroca, ...
- Romànic de la comarca
- A més, degustació en una cava.

Inscripcions:

Viatges Massanés, c. del Born, 6 Manresa

Socis a partir del 10 d'octubre a les 9:30h

No Socis a partir del 13 d'octubre



**Consulteu
i participeu
del dia a dia
de l'entitat
a la pàgina web:
www.manresa.org/aarb**

NECRÒLOGICA



Francisco,
Els teus amics et volem
dir adéu.

Adéu, te n'has anat quan
encara tenies moltes
il·lusions per realitzar;
però el teu esperit serà
sempre entre nosaltres.

Ens has deixat un llegat que no té preu:
un exemple d'honradesa, d'home ínte-
gre, humil, discret, alegre, amb actitud
de servei, sempre disposat a ajudar qui
fos a col·laborar en qualsevol activitat
altruïsta, sense pretensions. Aportant
el teu valuós gra de sorra, encara que
tu, amb la teva modèstia, el considera-
ves insignificant. No tenies mai un no
per resposta.

Has deixat un buit irreparable amb la
teva absència, i nosaltres et tindrem
sempre en el nostre record. Ens conso-
la la certesa, però, que tu ara estàs bé,
gaudint de la naturalesa que tant esti-
maves, escoltant el cant dels teus ocells,
enmig dels boscos de Castelltallat, amb
el romànic que ja formava part de la
teva vida i respirant l'aire de les teves
muntanyes d'Espinalvet.

Fins sempre, "Cisco de la Clau".

Els teus amics

(Llegit el dia de l'enterrament del
Francisc Sanllehí. E.P.R.)

FE D'ERRADES

Per un error informàtic, el número
anterior del butlletí es va imprimir
usant la versió prèvia a la fase de
correcció ortogràfica i d'estil.

Us preguem que ens disculpeu



Born, 6 - Manresa
Tel. 93 875 39 00
Fax 93 875 16 55

manresa@viatgesmasanes.com



Saclosa, 21. MANRESA. Tel. 93 872 79 98

márquez

Muralla del Carme, 10-12 - 08240 Manresa
Tel. 93 872 26 44 - Fax 93 872 15 49
www.e-marquez.com



tràmit

ASSESSORIA TÈCNICA

Àngel Guimerà, 34-2n-2a, 08241 Manresa
Tel. 93 872 05 85, Fax 93 875 31 47
tramit2003@tramit.net, www.tramit.net



CITROËN
FUTURAUTO S.A.
CONCESSIONARI OFICIAL

Cra. de Vic s/n (Pujada Roja) - Manresa
Tel. 93 873 85 00
www.futurauto.citroen.es